

Andrei Pleșu

Parabolele lui Iisus
Adevărul ca poveste

HUMANITAS

DE ACELAȘI AUTOR

- Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974
Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană, Univers, 1980
Francesco Guardi, Meridiane, 1981
Ochiul și lucrurile, Meridiane, 1986
Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului, Cartea Românească, 1988
Jurnalul de la Tescani, Humanitas, 1993
Limba păsărilor, Humanitas, 1994
Chipuri și măști ale tranziției, Humanitas, 1996
Eliten – Ost und West, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001
Despre îngeri, Humanitas, 2003
Obscenitatea publică, Humanitas, 2004
Comedii la porțile Orientului, Humanitas, 2005
Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri, Humanitas, 2006
Note, stări, zile, Humanitas, 2010
Despre frumusețea uitată a vieții, Humanitas, 2011
Față către față. Întâlniri și portrete, Humanitas, 2011
Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste, Humanitas, 2012
Din vorbă-n vorbă. 23 de ani de întrebări și răspunsuri, Humanitas, 2013
O idee care ne sucește mințile (coautori Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici), Humanitas, 2014
Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții (dialoguri cu Gabriel Liiceanu), Humanitas, 2015
Neliniști vechi și noi, Humanitas, 2016

Andrei Pleșu

Parabolele lui Iisus

Adevărul ca poveste

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Cuvânt înainte	7
----------------------	---

INTRODUCERE

Adevărul ca poveste	II
---------------------------	----

I. „DE CE LE VORBEȘTI ÎN PARABOLE?”

1. Un „scandal teologic”?	29
2. Inevitența luminoasă	57
Făcia sub obroc	58
Cetatea de pe munte	59
3. Parabola semănătorului sau despre receptivitatea deviată	73
4. Obnubilările spiritului critic și pierderea „filialității”. Parabola copiilor din piețe	97
5. Opacitatea agresivă și pierderea „moștenirii”. Parabola lucrătorilor nevrednici ai viei	113
6. Așteptarea ca formă a receptivității	137
Slujitorul credincios și înțelept	137
Slugile veghetoare	138
Portarul	138
Furul	139
Cele zece fecioare	139
Sămânța care crește singură	140

7. Despre îndrăzneală și perseverență	165
Prietenul de la miezul nopții	165
Judecătorul nedrept și văduva stăruitoare	165
8. Creativitatea și riscul asumat ca forme ale receptivității	177
Talanții	177
9. „Cruzimea” și receptivitatea lui Iisus	185
Nunta fiului de împărat	185
Cina cea mare	186

II. PARABOLA CA SUBMINARE A IDEOLOGICULUI

1. Faptă și contemplativitate din perspectiva parabolilor	215
Casa zidită pe stâncă	215
Turnul și împăratul la război	216
Cei doi fii	216
2. Misterul ușilor închis-deschise	245
3. Trei feluri de risipă	259
Fiul risipitor	259
4. Iconomul nedrept și inteligența salvatoare	271

ÎNCHEIERE

<i>Critica rațiunii exegetice</i>	281
<i>Sugestii bibliografice</i>	301
<i>Indice al parabolilor lui Iisus</i>	309

În cartea de față, va fi vorba despre poveștile spuse de Iisus (și consemnate în Noul Testament), în efortul Lui de a-i familiariza pe cei din jur cu metabolismul „Împărăției” Sale. „Sarcina” pe care și-o asumă e imposibilă, așadar e pe măsura divinității Sale: are de vorbit despre lucruri *inevitabile*, dinaintea unui auditoriu pestrîț, „nespecializat” și, în genere, *neșcolit*, are de oferit ajutor, fără să cadă în rețetă și abuz doctrinar, și are de dat nu doar materie de reflecție, ci și *motivație de viață*, suport existențial. Strategia Lui este suspensia constantă a gata-făcutului, a gata-gînditului, a „convingerilor” de lemn. E primul personaj din istoria culturii noastre care a atacat frontal *ispita ideologiei* și care a reușit să se țină departe de orice „sedentarism” instituțional (o reușită care n-a fost imitată de toți urmașii săi).

M-am întrebat, evident, în ce măsură și în ce fel ne putem apropia astăzi de un corpus narativ alcătuit cu două mii de ani înaintea noastră. Și mi-am răspuns recitînd povestea rabinului Eisik din Cracovia. În fond, textul evanghelic e departe de noi, iar lumea de azi e departe de lumea lui. Suntem sub podul de la Praga, unde nu e de găsit nici o comoară. Dar tocmai *distanța* aceasta, care ne e dată cadou, face posibil parcursul întoarcerii și al regăsirii. Suntem, cu alte cuvinte, suficient de departe pentru a recupera imediațetea textului, vecinătatea lui, căldura pe care a înmagazinat-o „după sobă”, în timp ce noi l-am lăsat ascuns, tatonînd prin Praga neliniștilor și utopiilor noastre.

I „DE CE LE VORBEȘTI ÎN PARABOLE?”

Pentru a transmite ce avea de transmis, Iisus a ales ca mod de expunere vorbirea în parabole. Asta înseamnă că parabola I s-a părut, structural, în perfect acord cu El Însuși, cu substanța a ceea ce voia să transmită și cu nivelul de receptivitate al ascultătorilor. Cu alte cuvinte, date fiind contextul în care vorbea, auditoriul vizat și misiunea pe care o avea de îndeplinit, parabola I s-a impus drept procedeul optim. De altfel, prin tot ce face și prin tot ce spune, Iisus însuși e, s-a spus, o „parabolă în act”. Iar întrucât tema

1. Cf. Robert Farrar Capon, *Kingdom, Grace, Judgment: Paradox, Outrage, and Vindication in the Parables of Jesus*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, 2002, p. 1. De asemenea, Walter P. Weaver, „Jesus as Parable”, în James H. Charlesworth și Walter P. Weaver (eds), *Earthing Christologies. From Jesus' Parables to Jesus the Parable*, Trinity Press International, Valley Forge, Pennsylvania, 1995, pp. 19–45, sau, din alt unghi, J.J. Vincent, „The parables of Jesus as Self-Revelation”, în *Studia Evangelica. Papers Presented to the International Congress on „The Four Gospels in 1957”* (congres ținut la Christ Church, Oxford, în 1957), Kurt Aland, F.L. Cross, Jean Danielou, Harald Riesenfeld, W.C. van Unnik (eds), Akademie-Verlag, Berlin, 1959, pp. 79–99. Cf. și Georg Baudler, *Jesus im Spiegel seiner Gleichnisse: Der erzählerische Lebenswerk Jesu, ein Zugang zum Glauben*, Calwer, Stuttgart; Kösel, München, 1986, pp. 298–314.

predilectă a discursului Său este Împărăția lui Dumnezeu, așadar un domeniu care „nu e din lumea aceasta”, mesajul hristic nu putea fi, cel puțin într-o primă etapă a propoziției Sale, decât aluziv, încifrat, indirect.

Lucrurile par clare. Și totuși, în toate Evangheliile sinoptice, vine un moment în care ucenicii se arată nedumeriți de decizia lui Iisus de a vorbi în parabole (cf. Matei 13, 10; Marcu 4, 10 și, într-o formă atenuată, cu referire la o singură parabolă, Luca 8, 10). Întrebarea ucenicilor („De ce le vorbești în parabole?”) e oarecum neașteptată într-o ambianță, cea iudaică, în care orice învățător recurgea în mod curent la acest procedeu didactic. Iisus se înscria, folosindu-se de parabole, într-o solidă tradiție locală care, de altfel, a continuat să funcționeze până foarte târziu, în plină modernitate.¹ Traducătorii Septuagintei hotărâseră să redea prin „parabolă” un termen iudaic (*mašal*, pl. *mešalim*), bogat ilustrat în textele vetero-testamentare și în lumea semitică în general.² Nu intrăm, acum, în problematica amplă a rapor-

1. E destul să amintim cazul hasidismului sau personalitatea rabinului Ya'aqov ben Wolf Kranz (1741–1804), cunoscut ca Dubno Maggid, despre care se spune că nu vorbea decât în parabole. (Cf. Herman A. Glatt, *He Spoke in Parables: The Life and Works of the Dubno Maggid*, Jay Bithmar Publication, New York, 1957).

2. Pentru utilizarea termenului în lumea semitică, cf. Otto Eißfeldt, *Der Maschal im Alten Testament*, Alfred Töpelmann, Giessen, 1913; Maxime Hermaniuk C.S.S.R., *La Parabole évangélique. Enquête exégétique et critique*, Biblioteca Alfonsiana, Louvain, Desclée de Brouwer, Paris, 1947, pp. 62–189. Cf., de asemenea, C. Thoma, S. Lauer, E. Hanspeter, *Die Gleichnisse der Rabbinen, Erster Teil: Pesiqta de Rav Kahana (PesK). Einleitung, Übersetzung, Parallelen, Kommentar, Texte*, „Judaica et Christiana”, 10, P. Lang, Bern etc., 1986, și H.N. Bialik, Y.H. Rawnitzki

turilor dintre parabolele Vechiului Testament, cele rabinice și cele ale Noului Testament.¹ Fapt este că întrebarea cu privire la rostul parabolilor în discursul sapiențial al lui Iisus ar avea sens mai degrabă într-un mediu neevreiesc, nefamiliarizat cu deprinderile pedagogice ale evreității. De unde și presupunerea unor exegeți că, în pasajele amintite, avem de-a face fie cu programul „universalist” al evangheliștilor, fie cu pasaje adăugate, lămuritor, de Biserica timpurie.

(eds), *The Book of Legends. Sefer ha-Aggadah: Legends from the Talmud and Midrash*, Schocken Books, New York, 1992.

1. Cf. *supra*, pp. 13–14. Deocamdată, semnalăm câteva lucrări de referință: Paul W.J. Fiebig, *Altjüdische Gleichnisse und die Gleichnisse Jesu*, ed. cit.; Paul W.J. Fiebig, *Die Gleichnisreden Jesu im Lichte der rabbinischen Gleichnisse des neu-testamentlichen Zeitalters*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1912; C. Westermann, *Vergleiche und Gleichnisse im Alten und Neuen Testament*, „Calwer theologische Monographien”, 14, Calwer Verlag, Stuttgart, 1984; P. Dschulnigg, *Rabbinische Gleichnisse und das Neue Testament: Die Gleichnisse der PesK im Vergleich mit den Gleichnissen Jesu und dem Neuen Testament*, „Judaica et Christiana”, 12, P. Lang, Bern etc. 1988; Clemens Thoma, Michael Wyschogrod (eds), *Parable and Story in Judaism and Christianity*, A Stimulus Book, Paulist Press, New York, Mahwah, 1989 (mai ales studiul lui Lawrence Boadt, C.S.P. de la pp. 159–181), și, mai nou, Catherine Hezser, „Rabbinische Gleichnisse und ihre Vergleichbarkeit mit neutestamentlichen Gleichnissen”, în Ruben Zimmermann, Gabi Kern (eds), *Hermeneutik der Gleichnisse Jesu. Methodische Neuansätze zum Verstehen urchristlicher Parabeltexte*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

I

Un „scandal teologic“?

Cu mult mai surprinzător, însă, decât întrebarea ucenicilor sună răspunsul lui Iisus. În versiunea cea mai radicală, el apare la Marcu (4, 11-12): „Și El le-a zis: Vouă vă este dat să cunoașteți tainele împărăției lui Dumnezeu, dar celor din afară toate li se fac în parabole, ca privind să privească și să nu vadă și auzind să audă și să nu înțeleagă, ca nu cumva să-și revină și să li se ierte.“¹ Iată și versiunea, mai concisă, a lui Luca (8, 10): „Iar El a zis: Vouă vă este dat să cunoașteți tainele împărăției lui Dumnezeu; dar celorlalți, în parabole, ca văzând să nu vadă și auzind să nu înțeleagă.“ O versiune mai complexă și mai nuanțată găsim la Matei (13, 11-17): „Iar El, răspunzând, le-a zis: Pentru că vouă vi s-a dat să cunoașteți tainele împărăției cerurilor, dar aceloră nu li s-a dat. Căci celui ce are i se va da și-i va prisosi, dar de la cel ce nu are se va lua și ceea ce are. De aceea le vorbesc în parabole, că ei văd fără să vadă

1. Pentru citatele din Noul Testament, am folosit, în majoritatea cazurilor, versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, ediția a doua revăzută și îmbunătățită, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995. Când am recurs la alte versiuni, am făcut, *ad locum*, precizările necesare.

și aud fără să audă și nici să înțeleagă. Și se plinește cu ei proorocia lui Isaia: Cu auzul veți auzi, dar nu veți înțelege, și cu privirea veți privi, dar nu veți vedea. Căci inima acestui popor s-a împietrit și urechile lor greu aud și ochii lor s-au închis, ca nu cumva cu ochii să vadă și cu urechile să audă și cu inima să înțeleagă și să-și revină și Eu să-i vindec. Dar fericiți sunt ochii voștri că văd și urechile voastre că aud. Că adevăr vă grăiesc: mulți prooroci și drepti au dorit să vadă ce vedeți voi și n-au văzut, și să audă ceea ce auziți voi și n-au auzit.“

Substanța explicită a răspunsului hristic e de natură să provoace serioase probleme de înțelegere. Rezultă că, pentru Iisus, „publicul“ se împarte în două: pe de o parte, apropiatii, cei din preajmă, adeptii și, pe de alta, „cei din afară“, „ceilalți“, mulțimea amorfă a Israelului. Cei dintâi au acces la adevăruri care celorlalți le sunt ascunse. Parabolele sunt răbdător explicate ucenicilor, în vreme ce, pentru restul popoului, ele rămân opace, ca niște voaluri întunecate, ca un cifru fără cheie. (Marcu 4, 34: „Iar fără parabolă nu le grăia; însă ucenicilor Săi le lămurea pe toate între El și ei.“) Acest comportament discriminatoriu¹ are drept motivație obtuzitatea, exterioritatea *culpabilă* a masei israelite. Încă de pe vremea lui Isaia (6, 9–10, citat în textul lui Matei), ea a avut inima împietrită: a fost insensibilă la evidențe, a tratat cu indiferență apelul divin, s-a arătat incapabilă să primească ce i se oferea. Pedepsa vine de la sine. În loc să fie instruite

1. De care ucenicii înșiși își dau seama, de vreme ce întreabă, cu Petru (Luca 12, 41): „Parabola aceasta o spui pentru noi, sau și pentru toți?“

pe șleau, în loc să fie ajutate să înțeleagă, mulțimile inerte vor fi condamnate la perplexitate: vor auzi parabole obscure, vor fi constrânse la blocaj spiritual. În vreme ce ucenicii vor căpăta parabole limpezi, gata descifrate, „cei din afară“ vor căpăta enigme insolubile.

La o primă analiză, decizia „elitistă“ a lui Iisus e smințitoare. Ea pare să contrazică nu numai uzul tradițional al parabolei (a) și stilul hristic în genere (b), dar și o sumedenie de alte texte din cuprinsul Evangheliilor (c).

a. În mod tradițional, discursul iudaic recurgea la parabole pentru a *clarifica* o idee sau un text. Parabola era, așadar, o procedură *simplificatoare*: ea își propunea, de regulă, să reducă, printr-o ilustrație la îndemână, printr-o comparație intuitivă, obscuritatea sau subtilitatea greu abordabilă a unui pasaj scripturar. Iisus pare hotărât să procedeze exact pe dos: el vrea să *complice* lucrurile, până la ininteligibil. Nu să aducă adevărul la nivel „popular“, accesibil oricui, ci, dimpotrivă, să-l camufleze, să-l sustragă percepției comune. S-ar spune, cu alte cuvinte, că în vreme ce rabinii se foloseau de parabole ca să lumineze zonele întunecoase ale mesajului lor, Iisus le folosește pentru a obtura lumina, pentru a întreține o atmosferă de clar-obscur. El nu vrea – insistă Robert Farrar Capon – să dea satisfacție ascultătorilor printr-o limpezime sporită, ci, mai curând, să le atragă atenția asupra modului nesatisfăcător în care înțeleg și explică lucrurile în mod curent.¹ „N-ați înțeles? – pare să-și întrebe

1. R.F. Capon, *op. cit.*, p. 5.

hermeneutul rabinic interlocutorii. „Atunci hai să vă spun o poveste lămuritoare!” „Credeți că ați înțeles?” – sună, dimpotrivă, socratic, întrebarea lui Iisus. „Atunci am să vă spun o poveste. Veți vedea că n-ați înțeles cum trebuie.”

Nu trebuie să abuzăm, însă, de acest contrast. Mai întâi, nu toate parabolele Israelului sunt explicate. Un exemplu caracteristic este pasajul din Ezechiel (17, 1–10) despre cei doi vulturi și vița născută din cedrul Libanului. Avem de a face cu o parabolă care, în sine, nu e deloc transparentă, ceea ce face necesară o explicație suplimentară (17, 11–16). E adevărat că, în general, parabolele semite includ o strategie divulgativă, dar dimensiunea „enigmă” e și ea prezentă adesea, fie de la bun început, cum susțin exegeți ca C.A. Bugge, P. Lagrange, sau P. Fonck, fie într-o etapă târzie, cea a literaturii deuterocanonice, cum susțin alții (A. Jülicher, A. Loisy)¹. Prin urmare, Iisus nu contrazice întru totul pedagogia ambianței în care se mișcă, deși pune un accent în plus pe indescifrabilul *voit* al parabolilor, când acestea se adresează celor „din afară”. „Originalitatea” hristică – în raport cu exercițiile parabolice ale conaționalilor săi – e de alt tip. E drept, unii o contestă fără ezitare, declarând că forma parabolei a fost creată de înțelepții Israelului înainte de Iisus, astfel încât Lui nu I-a rămas decât să dezvolte un tipar deja existent.² Contează însă despre ce parabole israelite vorbim. Cele veterotestamentare – preponderent exegetice – sunt în mod clar diferite de parabolele hristice,

1. Pentru detalii, cf. Maxime Hermaniuk, *op. cit.*, pp. 120 și urm.

2. David Flusser, *Jewish Sources in Early Christianity*, MOD Books, Tel Aviv, 1989, p. 66.

mai directe, nelivrești, manevrând materia primă a vieții cotidiene. Asemănări se pot stabili, mai degrabă, cu parabolele rabinice, care însă devin curente abia după anul 70 d. Hr., ceea ce îi determină pe unii cercetători să afirme că Iisus e cel dintâi mare utilizator de parabole și că „parabolele Sale sunt în mod evident diferite de orice alte narațiuni cunoscute în Antichitatea elenistică și greco-romană, inclusiv de parabolele rabinice”. „Originalitatea” lui Iisus se poate, așadar, susține, dar ea nu constă în cultivarea parabolei ca *logos skoteinos*, ca vorbire „obscură”. Parabola cochetază, pretutindeni, cu un anumit coeficient de mister.²

b. O altă categorie de comentatori observă că disjunctia drastică proclamată de Iisus între apropiatii săi și „cei din afară” contravine net stilului hristic în genere. Traseul

1. James Breech, *Jesus and Postmodernism*, Fortress Press, Minneapolis, 1989, pp. 24–25. Pentru detalii, cf. Arland J. Hultgren, *The Parables of Jesus. A Commentary*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, 2002, pp. 5–11. Hultgren propune o definiție, în șase puncte, a unicității parabolilor hristice: 1. Modul direct de a angaja participarea auditoriului, 2. Caracterul nelivresc, 3. Legătura cu experiența cotidiană, 4. Dimensiunea teologică, dar fără abuz de abstracțiuni, 5. Recursul la elementul surpriză, la comportamentul atipic, imprevizibil, 6. Dozajul fără precedent între tradiția sapiențială iudaică și tradiția eshatologică.

2. Cf. teza lui Frank Kermode, după care orice tip de narativitate implică o anumită componentă de opacitate (*The Genesis of Secrecy. On the Interpretation of Narrative*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979, p. 25). Cf. și Yuri Lotman: „Non-understanding, incomplete understanding, or misunderstanding are not side-products of the exchange of information, but belong to its very essence” („The Sign Mechanism of Culture”, în *Semiotica*, nr. 12, 1974, p. 302. Îi mulțumesc lui Albrecht Koschorke pentru această trimitere.